

İqtisadi Tədqiqatlar Mərkəzi

“Elektron bələdiyyə inkişaf konsepsiyası”

**Müəlliflər: Vüsal Qasımlı,
Rəcəb İmanov**

İqtisadi Tədqiqatlar Mərkəzinin
Böyük Britaniyanın “Oxfam” və Niderlandın İCCO təşkilatlarının
maliyyə dəstəyilə həyata keçirdiyi
“Azərbaycanda yerli özünü idarəetmənin gücləndirilməsi”
layihəsi

Bakı 2008

Mündəricat

Giriş	3
Çağırışlar	5
İmkanlar və güclü tərəflər	7
Təkliflər	12
I mərhələ	13
II mərhələ	16
III mərhələ	18
“Elektron bələdiyyə” proqramının həyata keçirilməsini əks etdirən matris	19

Giriş

Bələdiyyələrin elektronlaşması hesabatlılıq, şəffaflıq və yerli özünü idarəetmədə ictimai iştirakçılığı təmin edəcək əsas şərtlərdən sayılır. Bundan əlavə elektronlaşma ilə bələdiyyələrin ön və arxa ofislərini işinin təkmilləşməsi, səmərəliliyin artırılması və insan amilini minimuma endirilməsi mümkündür. Tədqiqatlar göstərir ki, elektron-bələdiyyə aşağıdakı funksiyaları əhatə edir: 1) Elektron-təşkilat: bələdiyyənin daxili idarəetməsində effektivlik və səmərəlilik; 2) Elektron-servis: xidmətlərin həyata keçirilməsi zamanı (xarici) effektivlik; 3) Elektron -partnyorluq: ictimaiyyət və biznes sektoru ilə işləyərkən effektivlik; 4) Elektron -demokratiya: əhəlinin qərar qəbulətmə prosesində iştirakı. ("Critical Factors in an Electronic Democracy: a Study of Municipal Managers" *The Electronic Journal of e-Government* Volume 6 Issue 1, pp 23 - 30, available online at www.ejeg.com)

Effektivliyi artırmaq, xərcləri ixtisar etmək, şəffaflığın səviyyəsini yüksəltmək, habelə vətəndaşlara və biznesə göstərilən xidmətlərin keyfiyyətini və sürətini təmin etmək yerli özünüidarəetmə orqanları qarşısında bir vəzifə olaraq dayanır. Məsələn, bələdiyyə işinin təkmilləşdirilməsi Cənub-Şərqi Avropa dövlətlərində İnformasiya cəmiyyətinin inkişafının əsas hədəflərindən sayılır və bu sahədə xüsusi layihə (E-MuniS) həyata keçirilir (<http://www.emunis-ist.org>). E-MuniS proqramının son məqsədi informasiya texnologiyaları sahəsində əldə edilən nailiyyətlərin bələdiyyənin fəaliyyətində səmərəli tətbiqinə nail olmaqdan ibarətdir. Proqram çərçivəsində məqsəd Avropa Birliyi bələdiyyələrinin elektron-özünüidarəetmə sahəsində təcrübəsini Cənub-Şərqi Avropa dövlətlərinə yaymaqdan ibarətdir. Hətta bu məqsədlə AB və Cənub-Şərqi Avropa dövlətlərində bələdiyyə və informasiya texnologiyaları şirkətlərinin birgə konsorsiumu yaradılıb. Belə təcrübənin Azərbaycanda öyrənilməsi və yerli xüsusiyyətlər nəzərə alınaraq tətbiqi yerli özünüidarəetməni elektronlaşması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edərdi. Bunun üçün ilk növbədə AB-də yaranmış təcrübə və informasiya texnologiyaları sahəsində infrastrukturun vəziyyəti öyrənilməli, eyni zamanda Azərbaycanda bələdiyyələrin elektronlaşmasına olan tələb qiymətləndirilməlidir. Bundan sonra E-MuniS proqramında olduğu kimi informasiya texnologiyalarının tətbiqi ilə e-bələdiyyənin **arxa ofisi** və vətəndaşlara xidmət edən **ön ofisi** (e-servis) pilot qaydada yaradıla bilər. E-bələdiyyəni arxa ofisi Elektron Sənəd Menecmenti Sistemi (Electronic Document Management System), Xarici İnformasiya Mənbələri üzrə Interfeys Vəsiti (Interface tool to external information resources), Bələdiyyə sədrinin

informasiya şəbəkəsini (City Mayor's office information network) əhatə edir. Ön ofis vasitəsilə isə vətəndaşlara on-layn xidmət təşkil edilir. Bu zaman İnternetdə yaradılan informasiya köşkü – vahid pəncərə rolunu oynayır. Sakinlər İnternet vasitəsilə xidmətləri sifariş edə və qəbul edə bilər.

Elektron-bələdiyyənin xidmətlərini obyektə münasibətindən asılı olaraq üç istiqamətdə qruplaşdırmaq olar: vətəndaşlarla əlaqə (G2C), bizneslə əlaqə (G2B) və hökumətlə əlaqə (G2G). İqtisadi Tədqiqatlar Mərkəzi hər üç istiqamət üzrə bələdiyyələrin fəaliyyətinin elektronlaşması yolu ilə şəffaflıq, hesabatlılıq və səmərəliliyə nail olmaq üçün Böyük Britaniyanın "Oxfam" və Niderlandın ICCO təşkilatlarının maliyyə dəstəyilə həyata keçirdiyi "Azərbaycanda yerli özünü idarəetməni gücləndirilməsi" layihəsi çərçivəsində "Elektron bələdiyyə inkişaf konsepsiyası" hazırlayıb.

Konsepsiya qəbulu gözlənilən yeni "Elektron Azərbaycan" Dövlət Proqramı (2009-2012) ilə sinxronlaşdırılıb. Məqsəd dövlət proqramı çərçivəsində "Elektron bələdiyyə inkişaf konsepsiyası"na təşkilati-hüquqi və maliyyə dəstəyi qazanmaqdan ibarətdir. Cəmiyyətin və bələdiyyələrin elektronlaşması arasında müsbət korelyasiyanın qurulması Azərbaycanın yerli özünü idarəetmənin forması ilə onun klassik məzmunu arasında dialektik əlaqənin yaradılmasına və bələdiyyələrin bir institut olaraq funksional inkişafına xidmət edəcək.

Çağırışlar

Bələdiyyə-dövlət-vətəndaş üçbucağı üzrə münasibətlərin qeyri-effektiv və bürokratik müstəvidə cərəyan etməsi sonda bu üçbucağın təpə nöqtələri arasında münasibətlərin qarşılıqlı etimad, hakimiyyət bölgüsü və ictimia iştirakşılıq prinsiplərinə sığmayan mənzərəsini yaradır. Əslində yerli demokratiyanın və yerli özünüidarəetmənin inkişafına buxov sayıla biləcək belə münasibətlər sonda bələdiyyələrin konstitusion səlahiyyət dairəsində olan sosial, iqtisadi və ekoloji problemlərin həllini yubadır. Bələdiyyələrin elektronlaşması nöqtəyi-nəzərindən baxanda çağırışları (challenge) aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

- Sakinlər bələdiyyələrin fəaliyyəti ilə bağlı informasiyanın azlığından əziyyət çəkir;
- Yerli özünüidarəetmə orqanlarının fəaliyyətini tənzimləyən qanunvericilik bazası yerli əhaliyə çox az tanışdır;
- Yerli özünüidare orqanlarında prosedur formallıqları, qeyri-səmərəli yazışma mexanizmi, bürokratiya mövcuddur;
- Bələdiyyə xidmətləri tam klassik anlamına uyğun deyil;
- Bələdiyyənin sənəd dövriyyəsinə təşkil etmək üçün insan, zaman və maliyyə resursları daha çox tələb olunur;
- Bələdiyyə fəaliyyətinin şəffaflığını təmin edəcək işlək mexanizmlər və normalar müəyyənləşməyib və s.

Amma çağırışlar sadalananlarla bitmir və ritorik çalara malik olmaqla bilavasitə bələdiyyələrin elektronlaşması istiqamətində problemlərlə davam etdirilə bilər:

- Təxmini hesablamalar Azərbaycandakı bələdiyyələrin cəmi 15 faizə qədərinin elektronlaşma üçün ilkin şərt sayıla biləcək kompüterlə təchiz olunduğunu göstərir;
- Bələdiyyələrdə informasiya texnologiyalarını tətbiq edə biləcək kadrlar kifayət etmir;
- Bələdiyyələrin elektronlaşması üçün tələb olunan maliyyə vəsaiti yerli özünüidarəetmə orqanlarının büdcə imkanlarına uyğun gəlmir;

- Cəmi 20-ə qədər bələdiyyənin İnternet saytı var;
- 2008-ci il yanvarın 1-ə olan məlumata görə kompüterli olan ev təsərrüfatlarının ölkə üzrə ev təsərrüfatlarında payı 10,1 faiz, o cümlədən, şəhərlər üzrə 17,5 faiz, kəndlər üzrə isə 2,2 faizə bərabərdir;
- 2008-ci il yanvarın 1-ə olan məlumata görə, mənzildə İnternetə çıxışı olan ev təsərrüfatlarının ölkə üzrə bütün ev təsərrüfatlarında xüsusi çəkisi 27,8 faizə, o cümlədən şəhərlər üzrə 29,5 faiz və kəndlər üzrə 12,1 faizə malik olub;
- 2008-ci il yanvarın 1-ə olan məlumata görə, kompüter istifadəçiləri kompüterli olmuş müəssisələrdə çalışanların orata hesabla 16 faizinə bərabərdir və s.

İmkanlar və güclü tərəflər

Azərbaycanda informasiya texnologiyalarının inkişafı Prezident İlham Əliyev tərəfindən neft sektorundan sonra ölkə iqtisadiyyatının prioritet istiqaməti olaraq élan edilib. Azərbaycan cəmiyyətinin elektronlaşması sahəsində aşağıdakı qanunvericilik bazası yaradılmışdır:

- *Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən 2003-cü il fevralın 17-də 1146 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasının inkişafı naminə informasiya-kommunikasiya texnologiyaları üzrə Milli Strategiya (2003-2012-ci illər)";*
- *Azərbaycan Respublikasında rabitə və informasiya texnologiyalarının inkişafı üzrə 2005-2008-ci illər üçün Dövlət Programı (Elektron Azərbaycan)*
- *2004-cü ildə qəbul edilmiş "Elektron imza və elektron sənəd haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu;*
- *Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2004-cü il 21 avqust tarixli 355 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında ümumtəhsil məktəblərinin informasiya və kommunikasiya texnologiyaları ilə təminatı Programı (2005-2007-ci illər)";*
- *2005-ci ildə qəbul edilmiş "Telekommunikasiya haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu.*

Hazırda elektronlaşma cəmiyyət həyatının bütün istiqamətlərini əhatə edir. Belə bir şəraitdə Azərbaycanda yerli özünü idarəetmə orqanlarının cəmiyyət həyatına həmahəng olaraq elektronlaşması aşağıdakı zərurətlərdən doğur:

- *Bələdiyyələr və cəmiyyətin digər institutları (xüsusilə dövlət orqanları) arasında əlaqələrin qurulması zamanı bərabər informasiya texnologiyaları imkanlarına malik olmaq;*
- *Bələdiyyələrin e-bankçılıq xidmətlərinə adekvat münasibətini formalaşdırmaq;*
- *Bələdiyyələrin beynəlxalq mühasibat uçotuna keçid və mühasibatlığın elektronlaşması sürətinə uyğunlaşdırmaq;*

- Bələdiyyə ilə müəssisə-təşkilat və ev təsərrüfatlarının elektronlaşma (xüsusilə də kompüterləşmə) səviyyəsinin paritetini saxlamaq;
- Bələdiyyələrin Avropa yerli özünüidarəetmə orqanları ilə üfüqi əməkdaşlığı və inteqrasiyasını təmin etmək və s.

Yuxarıda sadalanan zərurətlər bələdiyyələrin ölkədə həyata keçirilən elektronlaşma sahəsində dövlət proqramlarının obyektinə çevrilməsini şərtləndirir. Dövlət büdcəsində rabitə xərclərinin ilbəl artması ilə yanaşı İKT müəssisələri tərəfindən əsas kapitalla yönəldilmiş vəsait də artmışdır. (Cədvəl 1)

İllər	2003	2004	2005	2006	2007
İnvestisiya qoyuluşu (min AZN)	56 213	108 579	152 653	211 801	163 003

Cədvəl 1. İKT müəssisələri tərəfindən əsas kapitalla yönəldilmiş investisiyalar

Mənbə: Azərbaycanda İnformasiya Cəmiyyəti, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, 2008

Bələdiyyələrin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin, o cümlədən büdcə gəlirləri və xərclərinin təhlili göstərir ki, hələlik yerli özünü idarəetmə orqanlarının əksəriyyəti özlərini ilkin kompüter dəsti (monitor, klaviatura, prosessor, printer, kseroks və s.) ilə təmin etmək iqtidarında deyil (Cədvəl 2). Cədvəl məlumatları göstərir ki, hazırda Bakı və Abşeron bələdiyyələrindən savayı regiondakı yerli özünü idarəetmə orqanlarından heç biri hətta özünə bir komputer dəsti almaq iqtidarında deyil. Yeri gəlmişkən Bakı və Abşeron bələdiyyələri əsasən kompüterləşiblər. Gəncə-Qazax, Lənkəran, Aran, Yuxarı Qarabağ, Dağlıq Şirvan və Naxçıvan bələdiyyələrində bir aylıq orta büdcə gəliri bir dəst kompüterin qiymətindən azdır.

İqtisadi rayon	Bir bələdiyyə üzrə icra olunmuş illik büdcə gəliri (AZN), 2007-ci il	Kompüter dəstinin orta bazar qiyməti, (AZN)	Bələdiyyənin orta illik gəlirinə düşən kompüter dəstinin sayı
Abşeron	230 774	1000	231
Gəncə-Qazax	9888	1000	10
Şəki-Zaqatala	18496	1000	18
Lənkəran	4692	1000	5
Quba-Xaçmaz	16059	1000	16
Aran	11012	1000	11
Yuxarı Qarabağ	5034	1000	5
Dağlıq-Şirvan	10497	1000	10
Bakı	308569	1000	309
Naxçıvan	2275	1000	2
Respublika üzrə cəmi	18149	1000	18

Cədvəl 2. Bələdiyyələrin orta illik gəlirinə düşən kompüter dəstinin sayı

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, 2007

Təhlil göstərir ki, kompüterləşməni həyata keçirmək üçün bələdiyyələrə dövlət dəstəyinə daha çox ehtiyac var. Məlum olduğu kimi, Elektron Azərbaycan Dövlət Proqramına iqtisadi-struktur islahatlar, rabitə və informasiya texnologiyaları sahəsinin modernləşdirilməsi və genişləndirilməsi, informasiya cəmiyyətinə keçidin təmin edilməsi üzrə layihələrin hazırlanması və həyata keçirilməsi daxildir. "Elektron Azərbaycan" Dövlət Proqramının həyata keçirilməsi üzrə tədbirlər planı iqtisadi-struktur islahatlar, özəlləşdirmə, liberallaşdırma, nizamlama, texniki modernləşdirmə, teleradio verilişləri yayımının yaxşılaşdırılması, poçt islahatları, informasiya cəmiyyətinə keçid üzrə proqramları əhatə edir. Təəssüf ki, dövlət proqramının ilk mərhələsində (2005-2008-ci illər) bələdiyyələrin elektronlaşması nəzərdə tutulmamışdı. Bu fürsəti növbəti mərhələ üçün hazırlanan yeni «Elektron Azərbaycan» Dövlət Proqramının (2009-2012-ci illər) layihəsində qaçıрмаq olmaz. Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyində hazırlanan bu proqram çərçivəsində elektron hökumətin qurulması, elektron sənəd dövriyyəsi, regional innovasiya zonaları, Milli Super Kompüter Mərkəzinin yaradılması, elektron sənəd dövriyyəsi üzrə praktiki işlərə başlanılacağı gözlənilir.

Təqdim olunan “Elektron Bələdiyyə konsepsiyası”nın bu mərhələdə əsas üstünlüyü yeni dövlət proqramında yerli özünü idarəetmə orqanlarının da elektronlaşmasının nəzərə alınmasını bir məqsəd olaraq seçməsidir.

Göstəricilərin adı	2005	2006	2007
Əhalinin hər 100 nəfərinə düşən əsas telefon aparatlarının sayı, ədəd	13	14	15
Əhalinin hər 100 nəfərinə düşən mobil telefon abunəçilərinin sayı, abunəçi	27	39	52
Əhalinin hər 100 nəfərinə düşən kompüterlərin sayı, ədəd	2,3	3,1	3,7
Əhalinin hər 100 nəfərinə düşən İnternet istifadəçilərinin sayı, nəfər	8	10	11
Əhalinin hər 100 nəfərinə düşən genişzolaqlı internet istifadəçilərinin sayı, nəfər	...	7	8
Adambaşına beynəlxalq internet kanallarının həcmi, kbit/s	...	0,06	0,73
Mobil rabitə ilə əhatə olunmuş ərazidə yaşayan əhalinin ölkə əhalisində xüsusi çəkisi, faizlə	99,0	99,0	99,0
Ay ərzində İnternetdən 20 saatlıq istifadə üçün orta tarif, manat	5,0	4,8	4
İnternetdən istifadə tarifi adambaşına düşən orta aylıq ümumi milli gəlirə nisbəti, faizlə	4,5	2,9	2,4
Ay ərzində 100 dəqiqə mobil danışmaq üçün orta tarif, manat	18	16	12
Mobil danışmaq tarifi adambaşına düşən orta aylıq ümumi milli gəlirə nisbəti, faizlə	16,1	9,7	4,3

Cədvəl 3. İKT-nin əsas infrastruktur göstəriciləri

Mənbə: Azərbaycanda İnformasiya Cəmiyyəti, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi

Cədvəl 3-ün məlumatları göstərir ki, Azərbaycanda informasiya cəmiyyətinin əhalinin hər 100 nəfərinə düşən əsas telefon aparatlarının, əhalinin hər 100 nəfərinə düşən mobil telefon abunəçilərinin, əhalinin hər 100 nəfərinə düşən kompüterlərin, əhalinin hər 100 nəfərinə düşən İnternet istifadəçilərinin sayı artmış, adambaşına beynəlxalq internet kanallarının həcmi böyümüş, internet tarifləri aşağı düşmüşdür. Bu tendensiya Azərbaycanda elektronlaşma prosesinin cəmiyyət həyatının bütün istiqamətlərində inkişaf etdiyini və bu arqumentin bələdiyyələrin elektronlaşması üçün yaxşı zəmin olduğunu göstərir.

Cəmiyyətin və bələdiyyələrin elektronlaşması arasında müsbət korelyasiyanın qurulması Azərbaycanda yerli özünü idarəetmənin forması ilə onun klassik məzmunu arasında dialektik əlaqənin yaradılmasına və bələdiyyələrin bir institut olaraq funksional inkişafına xidmət edəcək.

Cəmiyyətdə informasiya kommunikasiya texnologiyaların tətbiqi sürətinin bələdiyyələrin elektronlaşması tempini üstələməsi bələdiyyələrin bir hakimiyyət strukturu olaraq “arabanın beşinci təkəri” kimi mövqelərinin güclənməsi demək olardı.

Təkliflər

«Elektron Azərbaycan» Dövlət Proqramında (2009-2012-ci illər) “Elektron bələdiyyə” altbölməsi qəbul edilməlidir. Bələdiyyələrin elektronlaşması yerli özünü idarəetmə orqanlarının statusu, miqyasları, hüquq və vəzifələri üzrə aparılan struktur, institutsional və social-iqtisadi, hüquqi islahatlarla müşayiət olunmalıdır. Yerli özünü idarəetmə orqanlarının elektronlaşması proqramı 3 mərhələdə gerçəkləşdirilə bilər.

I mərhələ

- *bələdiyyələrin tam komputerləşməsi,*
- *internet saytlarının yaradılması*
- *yerli özünü idarəetmədə maliyyə-büdcə komputer proqramlarınınin tətbiqi*

II mərhələ

- *bələdiyyələrdə sənəd dövriyyəsinin elektronlaşması*
- *ön ofisin elektronlaşması*

III mərhələ

- bələdiyyələrin klassik funksiyaları - komunal xidmətlərin elektronlaşması həyata keçirilir.

I mərhələ

Bələdiyyələrin kompüterləşməsi onların elektronlaşması üçün ilkin zəmindir. Dövlət vəsaiti hesabına “Hər bələdiyyəyə, bir kompüter” proqramı gerçəkləşməlidir. Kompüteri olmayan hər bələdiyyəyə bir kompüter dəsti ilə təchiz edilməlidir.

Bələdiyyələrin **internet saytının** vahid modeli yaradılaraq bütün yerli özünü idarəetmə orqanlarında tətbiq edilməlidir.

Bələdiyyələrdə “nəticəyə hesablanmış büdcə” prinsipi qəbul edilməlidir. Eyni zamanda İqtisadi Tədqiqatlar Mərkəzinin Böyük Britaniyanın “Oxfam” və Niderlandın İCCO təşkilatlarının maliyyə dəstəyilə həyata keçirdiyi “Azərbaycanda yerli özünüidarəetmə orqanlarının gücləndirilməsi” layihəsi çərçivəsində hazırladığı “Şəffaf büdcə” və “Tətbiqi büdcə təhlili” komputer proqramları I mərhələdə bütün bələdiyyələrdə tətbiq edilməlidir.

“**Şəffaf büdcə**” proqramı elektron variantda bələdiyyə büdcəsinin kassa icrasına və vergi uçotunun aparılmasına imkan verir. “Şəffaf büdcə” proqramında tematik nöqtəyə-nəzərdən bələdiyyə büdcəsinə üç səviyyədə yanaşılır:

Birinci səviyyədə bələdiyyə büdcəsi proqramda ümumi göstəricilərlə xarakterizə olunur.

İkinci səviyyədə bələdiyyə büdcəsinin gəlirləri və xərcləri Azərbaycan Respublikasının “Büdcə təsnifatı haqqında” qanununa əsasən səciyyələndirilir.

Üçüncü səviyyədə tədiyyəçilər, habelə hər bir gəlir və xərc maddəsi üzrə məlumatlar detallı verilir.

“Şəffaf büdcə proqramı” vergi və büdcə qanunvericiliyinə hər il edilən dəyişiklikləri nəzərə almaqla yaddaşındakı məlumatları ildin-ilə ötürmək və yeniləşdirmək imkanlarına malikdir.

Ppoqramdan istifadə alqoritmi aşağıdakı ardıcılığa malikdir:

İlk növbədə vergi ödəyiciləri və onların ödəməli olduğu (vergi, rüsum, maliyyə sanksiyası və s.) məbləğ, büdcə proqnozları barədə məlumat proqrama daxil edilir, sonra onun ardınca bələdiyyə büdcəsi üzrə həyata keçirilən əməliyyatlar proqramın yaddaşına verilir.

“Şəffaf büdcə” proqramı sadədən mürəkkəbə və əks istiqamətdə, həmçinin üfüqi və şaquli qaydada bələdiyyə büdcəsi üzrə məlumatların əldə edilməsi üçün imkan yaradır.

Proqramın tətbiqi bir tərəfdən büdcə işini sadələşdirir, vaxta və resurslara qənaət edir, digər tərəfdən isə şəffaflığın və hesabatlılığın təmin olunmasında mühüm rol oynayır.

“Şəffaf büdcə” dövlət-bələdiyyə-vətəndaş üçbucağı üzrə münasibətlərin daha çevik, işgüzar və şəffaf müstəviyə keçməsinə xidmət edir.

“Şəffad büdcə” proqramı “elektron bələdiyyə” ideyasının həyata keçirilməsində mühüm addım sayıla bilər.

“Tətbiqi büdcə təhlili” proqramı bələdiyyələrin büdcəsini analiz etmək imkanı yaradır.

İqtisadi Tədqiqatlar Mərkəzinin yaratdığı və bələdiyyənin maliyyə fəaliyyətini əks etdirən

“Şəffaf büdcə” proqramı ilə birlikdə “Tətbiqi büdcə təhlili” proqramı vəhdət təşkil

edərək yerli özünüidarəetmə orqanında maliyyə işinin daha səmərəli, çevik, habelə resurslara qənaət etməklə şəffaf və hesabatlı təşkil edilməsinə xidmət edir.

“Tətbiqi büdcə təhlili” proqramının əsas menyusu “Ümumi məlumat”, “Əsas bazalar”,

“Analiz”, “Administrator”, “İstifadəçi”, “Kömək” və “Çıxış” bölmələrindən ibarətdir.

Əvvəlcə bələdiyyə ərazisində əhalinin sayı, tədiyyəçilərin sayı, yerli özünüidarəetmə

orqanının ərazisi, inflyasiya, bələdiyyə büdcəsinin gəlirləri və xərcləri barədə məlumat

proqramın yaddaşına daxil edilir. “Tətbiqi büdcə təhlili” proqramında daxil edilmiş

məlumatlar əsasında aparılan analiz əsasında aşağıdakı nəticələri əldə etmək

mümkündür:

-bələdiyyə büdcəsinin gəlirlərinin nominal ifadədə dinamikası və strukturu;

-bələdiyyə büdcəsinin xərclərinin nominal ifadədə dinamikası və strukturu;

-bələdiyyə büdcəsinin gəlirlərinin real ifadədə dinamikası;

-bələdiyyə büdcəsinin xərclərinin real ifadədə dinamikası;

-bələdiyyə ərazisində adambaşına gəlirlər və xərclər;

-tədiyyəçilərin gender tərkibi və tədiyyə növləri üzrə strukturu;

-bələdiyyə ərazisinin strukturu;

-bələdiyyə gəlirləri və xərclərinin elastikliyi;

-bələdiyyə gəlirləri və xərclərinin icra faizi.

Bələdiyyələr üçün mühasibat uçotu kompüter proqramının işlənilməsi və tətbiqi “Şəffaf büdcə” və “Tətbiqi büdcə təhlili” proqramları ilə vəhdət təşkil edib yerli özünü idarəetmə orqanının maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin tam elektronlaşması işinin başa çatması demək olardı. “Elektron bələdiyyə” proqramının növbəti mərhələlərində yerli özünü idarəetmə orqanlarında tətbiq edilən yuxarıdakı kompüter proqramlarının avtomatlaşdırılmış rejimdə respublika üzrə mərkəzləşdirilməsi, beləliklə də, dövlət orqanlarına (vergi, statistika və s.) hesablaların verilməsi və maliyyə tranzaksiyalarının on-line rejimə keçməsi təmin edilə bilər.

“Elektron bələdiyyə” proqramının bütün dövrlərində bələdiyyələrdə İKT ilə işləməyi bacaran kadrların yetişdirilməsi bir vəzifə olaraq qarşıda dayanır.

“Elektron bələdiyyə” proqramının ilk mərhələsi üçün nəzərdə tutulan layihələrin gerçəkləşməsinə 3 milyon AZN vəsait tələb olunur.

II mərhələ

Yerli özünü idarəetmə orqanlarının elektronlaşmasının bu mərhələsi üç mühüm istiqaməti əhatə edir.

Birincisi, vətəndaşların rəy və şikayətlərini də əhatə edən bələdiyyələrin **elektron sənəd dövriyyəsi sistemi** yaradılmalıdır. Hazırda elektron sənəd dövriyyəsi nəinki inkişaf etmiş ölkələrdə, hətta Rusiya kimi keçid dövlətlərinin bələdiyyələrində də tətbiq edilir. 2004-cü ildə qəbul edilmiş “Elektron imza və elektron sənəd haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu elektron sənəd dövriyyəsinin təşkili üçün hüquqi əsas yaradır. Bu sistemin vasitəsilə tam kağızsız sənəd dövriyyəsisini təşkil etmək mümkündür. Bu yolla təkcə dəftərxana resurslarına qənaət edilmir, həm də vaxt və məkan məhdudiyyətləri aradan qalxır. Bunun üçün **İctimai Mərkəzlərdə** əhalinin sosial əhəmiyyətli informasiyaya – blanklar, müxtəlif sənədlərin tərtibi qaydaları, bələdiyyə xidmətləri barədə məlumat, elektron xəritələrə çıxış imkanları yaradılmalıdır. Eyni zamanda bu məqsədlə təşkil edilən **İnteraktiv İnformasiya Terminalı** əhalininin elektron sənəd dövriyyəsi sisteminə uyğulaşmasını sürətləndirə bilər.

İkincisi, ön ofisin elektronlaşması hesabına bələdiyyələrin əhali, hökumət və bizneslə əlaqələri keyfiyyət və kəmiyyət etibarlı ilə yeni müstəviyə çıxarılmalıdır. Məsələn, Dubay bələdiyyəsinin tətbiq etdiyi **elektron interaktiv şəhər xəritəsi** ideyası xüsusən Azərbaycanda şəhər bələdiyyələri üçün məqbul sayıla bilər.

Azərbaycan bələdiyyələri **on-line kitabxana, sorğu və** başqa xidmətləri təklif edə bilər. Bu sırada bələdiyyələrin xüsusən bölgələrdə pullu komputer kursları, printer, kseroks və digər kompüter xidmətləri göstərməsi mümkündür.

Azərbaycanda bələdiyyələrin tam kompüterləşməsi həyata keçiriləndən sonra **“Elektron bələdiyyə” forumu** (mümkündür ki, İnternet vasitəsilə) təşkil edilə bilər. Forumlarda İKT proqramlarının yerli özünü idarəetmə orqanlarında tətbiqi, yaranan problemlər və uğur hekayətləri barədə fikir və təcrübə mübadiləsi aparıla bilər. Əhalinin bələdiyyə və dövlət xidmətlərinə informasiya assimetriyası və bürokratik əngəllər üzündən aşağı əlçatarlıq problemini həll etmək üçün “Elektron bələdiyyə” İnternet vasitəilə normativ-hüquqi bazaya çıxış və sorğu xidmətini **“həftənin 7 günü, günün 24 saati”** ərzində təşkil edə bilər.

Bir və ya bir neçə bələdiyyənin birlikdə **informasiya portalının** yaradılması yolu ilə

müvafiq ərazinin tarixi, coğrafiyası, görməli yerləri, əhalisi, yaşayış məntəqələri, insan və təbii resursları, sosial-iqtisadi infrastrukturunu, turizm imkanları və s. barədə məlumat bazası yerləşdirilə bilər.

Bələdiyyə sifarişlərinin həyata keçirilməsi üçün yaradılan İnternet saytı bələdiyyə-alqı-satqılarının elektron sifarişlər, auksionlar və hesablaşmalar yolu ilə həyata keçirilməsini təmin edə bilər.

Bələdiyyənin ərazisində olan torpaqların koordinatları, keyfiyyət qrupu, təyinatı, mülkiyyət forması və sahibliyi və s. müvafiq məlumatları özündə cəmləyən avtomatlaşdırılmış torpaq əmlak kadastrı – **bələdiyyə geoinformasiya sistemi** yaradılmalıdır.

Bələdiyyə ərazisində əhalinin telefon zənglərini avtomatik rejimdə gün ərzində qeydə alan “**Bələdiyyə telefonu**” quraşdırılmalıdır ki, sonradan daxil olan məlumatlar emal edilərək ümumiləşdirilmiş nəticələr şəklində bələdiyyə aparatının nəzərinə çatdırılmalıdır.

II mərhələnin üçüncü istiqaməti olaraq bələdiyyə sistemində olan informasiya ilə manipulyasiyaların edilməsinin qarşısını almaq, məxfilik və təhlükəsizlik şərtlərinə əməl edilməsi üçün “Elektron bələdiyyə”lərdə **informasiya təhlükəsizliyi proqramı** işlənilib həyata keçirilməlidir.

III mərhələ

Elektron bələdiyyə konsepsiyasının son mərhələsi yerli özünü idarəetmə islahatları ilə birbaşa bağlıdır. Bələdiyyələrin Qərbdə formalaşmış klassik funksiyaları – komunal xidmətlərin göstərilməsi sahəsində islahatların aparılması Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında bələdiyyələr üçün nəzərdə tutulan vəzifələrin – yerli sosial, iqtisadi və ekoloji məsələlərin reallaşması deməkdir. Bunun üçün bələdiyyələr və icra hakimiyyəti (mərkəzi və yerli) orqanları arasında komunal xidmətlərin göstərilməsi üzrə səlahiyyət bölgüsünün aparılması zəruridir. Bələdiyyələrin komunal xidmətlər sahəsində səlahiyyətlərə sahibləndikdən sonra keyfiyyətcə daha yüksək səviyyədə servis göstərməsi üçün elektronlaşma (elektron sayğacların tətbiqi, hesablaşmaların elektron qaydada aparılması, müraciətlərin elektron qaydada interaktiv qəbulu və cavablandırılması və s.) əsas şərtidir.

Cədvəl 4. “Elektron bələdiyyə” proqramının həyata keçirilməsini əks etdirən matris

Mərhələ	Tədbirin adı	Tarix	Tələb olunan şərt	Arxa ofis	Ön ofis
1 mərhələ	"Hər bələdiyyəyə - bir kompüter" proqramının həyata keçirilməsi	2009-cu il		*	
	Bələdiyyələrin internet saytlarının yaradılması	2009-cu il			*
	"Şəffaf büdcə", "Tətbiqi büdcə təhlili" kompüter proqramlarının bütün bələdiyyələrdə implementasiyası	2009/2010		*	
	Bələdiyyələr üçün mühasibat uçotu kompüter proqramının işlənilməsi və tətbiqi	2009/2010		*	
	Bələdiyyələrdə İKT ilə işləməyi bacaran kadrların yetişdirilməsi	2009/2011		*	*
2 mərhələ	Bələdiyyələrin on-line kitabxana, sadə İKT (printer, kserokopiya və s.) xidmətləri	2009/2010			*
	Bələdiyyələrdə normativ-hüquqi bazaya çıxış və sorğu xidmətini - İnternetdə "həftənin 7 günü, günün 24 saati" təşkil etmək	2009/2010			*
	Bir və ya bir neçə bələdiyyənin birlikdə informasiya portalının yaradılması	2009/2010			*
	Bələdiyyə alqı-satılarının həyata keçirilməsi üçün yaradılan İnternet saytı	2010/2011			*
	Bələdiyyə geoinformasiya sistemi	2010/2011			*
	Bələdiyyə ərazisində əhəlinin telefon zənglərini avtomatik rejimdə gün ərzində qeydə alan "Bələdiyyə telefonu"	2009/2010			*
	Elektron sənəd dövriyyəsi sistemi	2010/2011		*	*
	"Elektron bələdiyyə"lərdə informasiya təhlükəsizliyi proqramı	2010		*	*
3 mərhələ	Bələdiyyələrin göstərdiyi kommunal xidmətlər üzrə əhali ilə münasibətlərinin elektronlaşması	2011/2012	Bələdiyyələr və icra hakimiyyəti (mərkəzi və yerli) orqanları arasında kommunal xidmətlərin göstərilməsi üzrə institusional islahatların aparılması		*